

NEZNÁMÉ OBĚTI BOJŮ O SLOVENSKO Z ČERVNA 1919.

Osudy a hroby českých obránců Banské Štiavnice a Zvolena
(sonda do traumatu nejen soukromého)

FRANTIŠEK DUDEK

DUDEK, F.: Unknown victims of fights for Slovakia in June 1919. Fate and the graves of Czech defenders of Banská Štiavnica and Zvolen (probe not only to the private trauma). *Vojenská história*, 3, 15, 2011, pp 104-121, Bratislava. The author was looking for the grave of his great-uncle and searching the military archives for his fate. By doing this, the author claims that there still is a certain number of similarly unknown and forgotten victims of the undeclared Hungarian-Czechoslovak War of June 1919 and earlier fights for Slovakia. When locating the graves of Czech defenders of Banská Štiavnica, near Dekýš village in central Slovakia and by finding the names and fates of victims buried in them the author has found numerous inconsistencies and errors. From the June war fighting he focused on the heroic defence of the cities in central Slovakia - Banská Štiavnica and Zvolen – by the units of 2nd Czechoslovak Infantry Division under the command of Colonel Joseph Šnejdárěk. Within the 2nd Division he was following the action of the incomplete 1st battalion of 10th Rifle Regiment from Mladá Boleslav. In doing so, he explained the course of fighting near the village Dekýš on 15th and 21st June 1919 and identified 5 of 7 victims buried there. The article highlights not only the benefit of investigative probes for research of military history but also for clarifying the hidden historical traumas, going beyond the scope of the private level. *Military History. Central Slovakia. Combat with Hungarian communist aggressors in June 1919. Forgotten and unknown army victims and graves. Personal and public traumas.*

Během prvního desetiletí existence meziválečné Československé republiky byly ve většině obcí odhalovány pomníky četným obětem první světové války. Mezi nimi jsou však na mnoha místech uváděni také osadníci, kteří prokazatelně z válečného kotle vyvázli a na podzim 1918 se z nevlídných zákopů vrátili. Jejich jména se na pomnících většinou vyskytují bez rozlišení mezi oběťmi z válečných let 1914 – 1918. Jen výjimečně jsou uváděna odděleně jako následné oběti z let 1919 – 1920 spolu s vojáky, zemřelými v zajateckých táborech a polních lazaretech. Jen v obcích regionu středního Polabí, rámcově vymezeného spojnicí mezi městy Benátky nad Jizerou, Nový Bydžov, Kutná Hora

a Úvaly a zahrnujícího významná střediska Kolín, Poděbrady a Nymburk, jsem zjistil 39 zapomenutých obětí bojů o Slovensko z roku 1919 (z toho 22 z červnové války).¹

Během červnových bojů s maďarskými interventy přichází na Slovensko jako voják 10. střeleckého pluku i autorův prastrýc Josef Koch. V rodinných památkách se o tomto jeho závěrečném a tragickém životním období kupodivu nic nevyskytuje na rozdíl od několika dokladů z předchozích válečných let.² Během hektických dnů, jež mu byly osudem vyměřeny, asi nestihl poslat domů poštou žádnou zprávu, kterou by si matka i sestra jistě uchovaly. Náhlá smrt jediného syna a bratra byla pak v rodině natolik stresující, že se o ní raději nemluvalo a byla sebezáchovně vytěsněna z vědomí. Mezi válkami totiž nebyli ještě venkované zvyklí cestovat a ženy bez doprovodu už vůbec ne. Prostě na to tehdy nebyl čas a jezdit se někam jen tak podívat byla pro vesničany neomluvitelná rozmařilost. Rovněž se nepamatují, že by se můj samotářský otec tímto problémem někdy zabýval, přestože miloval Vysoké Tatry a přírodu Slovenska a mnohokrát tuto krásnou zemi i se mnou procestoval. Buď o tom skoro nic nevěděl, nebo to v tehdejších totalitních časech považoval za rizikové téma.

Předchozí rodinné tabu se tak dále posilovalo a zapadalo do věčného zapomnění. Nebýt několika válečných pohlednic a zažloutlých fotografií, na nichž jsem už jako dítě obdivoval staré známky a vojenské scény, tak by tragický osud prastrýce Josefa už nic nepřipomínalo. Když jsem se tehdy rodičů ptal na mladého sympatického sokola a vojáka z fotografií, tak jsem byl odbyt sdělením, že to byl babiččin bratr, zastřelený po první světové válce někde na jižním Slovensku, když hlídal hranice a přitom se neopatrně vykláněl při jízdě vlakem. Toto vysvětlení mi sice již tehdy připadalo podezřelé, ale od té doby jsem se ve vlaku vykláněl mnohem opatrněji. V tehdejších parních soupravách mě pak jako kluka s bujnou fantazií ohrožovaly nejen jiskry z lokomotivy a telegrafní sloupy, ale i zbloudilé kulky. Moje fantazie tak byla odvedena jiným směrem a zasunutým rodinným traumatem jsem už rodiče neobtěžoval. Vrátil jsem se k němu až po mnoha letech snad díky zbožnému přání, že člověk by neměl zestárnout, dokud nezmoudří. Moje žena ale tvrdí, že jsem to byl jako historik dlužen babičce. Tak jsem si konečně našel čas i na rodinné památky a rodopisné materiály a snažil se sobě i potomkům hledat cestičky k rodovým kořenům. Jenže jsem se už neměl koho ptát, a proto jsem byl odkázán pouze na terénní a archivní výzkum.

Nejprve jsem dotazem ve Vojenském historickém archivu v Praze zjistil, že voják Josef Koch, narozený 3. dubna 1894, a rovněž domovsky příslušný v obci Mcely u Nymburka,

¹ DUDEK, František. Zapomenuté oběti nevyhlášené války. Naši krajané v bojích s maďarskými a komunistickými agresory na Slovensku 1918 – 1919. In *Vlastivědný zpravodaj Polabí 40*, Poděbrady : Polabské muzeum a Státní okresní archiv, 2009, s. 126-132. K sepsání této studie mě přivedlo terénní i archivní pátrání po osudech a hrobu mého prastrýce Josefa Kocha z obce Mcely u Nymburka. Jmenovaný se v červnu 1919 stal spolu s uvedenými 38 regionálními spolubojovníky z jednotek mladoboleslavských (36. pěší a 10. střelecký) a čáslavských (21. pěší a 12. střelecký) pluků, italskými legionáři a domobranci obětí bojů s maďarskými komunisty na Slovensku. O vojenskopolitické situaci na Slovensku a v Maďarsku v roce 1919 pojednávají z novějších odborných prací především HRONSKÝ, Marián. *Boj o Slovensko a Trianon 1918-1920*. Bratislava : Národné literárne centrum, 1998 a IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Ústí nad Labem : Albis International, 2002. Nové poznatky přináší BŘACH, Radko. *Válka o Slovensko 1919 a francouzská vojenská mise v Československu*. In *Vojenská história 7, 2003, č. 4*, Bratislava : VHÚ, s. 41-53. Řada dílčích příspěvků je obsažena ve sborníku *Slovensko a Maďarsko v letech 1918-1920*. Zborník referátov z konferencie v Michalovciach 14.-15. 6. 1994. Red. DEÁK, L. Martin : Matica slovenská, 1995.

² DUDEK, ref. 1, s. 140-141.

svobodný krejčí a římský katolík, padl v boji 22. dubna 1919 u obce Dekýš v župě Hont na Slovensku a následujícího dne tam byl bez církevního obřadu pohřben. Zápis do úmrtní matriky 2. čs. pěšího pluku dodatečně provedl vrchní polní kurát E. Hanuš až v září 1922 na základě zprávy od 4. polní setniny střeleckého pluku č. 10, zaslané 21. července 1919 nadporučíkem Karlem Nestávalem.³ Později jsem při následném výzkumu zjistil, že uváděné značné časové prodlevy byly způsobeny problémy s evidencí padlých v jednotkách, které se během červnových bojů často přesunovaly a vnitřně přeskupovaly. Soupisy padlých a nezvěstných totiž začali velitelé a polní kuráti sestavovat většinou až měsíc po ukončení bojů. Mnohé matriční zápisy jsou proto neúplné nebo chybné a některé oběti či jejich hroby jsou dosud neznámé. Teprve deset let po válce s Maďary byl proveden základní soupis obětí i pohřebišť. Již tehdy se nepodařilo identifikovat 152 obětí z 50 vojenských hrobů. Přitom mnohé hroby i nadále zůstávaly mimo evidenci.⁴

Dodatečný matriční zápis data úmrtí Josefa Kocho mi připadal sporný a z následného studia pramenů i literatury mi bylo zřejmé, že v dubnu ještě na Slovensku žádné větší vojenské akce na rozdíl od následujících dvou měsíců neprobíhaly a k lokálním vojenským střetům docházelo na demarkační linii a nikoli ve středoslovenském vnitrozemí v předpolí Banské Štiavnice, kde leží Dekýš. Osobní i kolektivní badatelská zkušenost mi ještě naznačovala, že při dodatečných záznamech událostí dochází mnohem častěji k posunům u měsíců nežli u dnů. I proto jsem od počátku důvěřoval spíše údají o dnu prastrýcova úmrtí.

Do regionu s jeho hrobem jsem se vypravil dříve, než jsem se začal seznamovat s početnou starší i novou literaturou o válce s Maďary a než jsem se ponořil do studia archivních pramenů. V Dekýši se ale nejstarší pamětníci narodili až po první světové válce, a proto si vzpomínali pouze na hroby Rusů a Rumunů, kteří na počátku března 1945 osvobodovali obec od Němců. Pouze někteří si matně vybavovali dávné vyprávění místního pana učitele o červených Maďarech ve vsi a ve mlýně pod ní, ale o hrobech českých vojáků nevěděli nic. Pan starosta nebyl přítomen a tak jsem se vypravil za panem farářem do nedalekých Štiavnických Baní. Ten mě odkázal na Pavla Kuku, dekýšského rodáka, kronikáře a autora etnografických studií o obci i regionu. Dr. Kuka se v prvním dílu své monografie o rodné obci zmiňuje o bojích s Maďary u Dekýše na jaře 1919 a uvádí i jména dvou padlých Čechů (Josef Černický, Antonín Franta), pohřbených spolu s dalšími českými spolubojovníky ve dvou společných hrobech. Tyto údaje převzal ze zápisků a vzpomínek místního řídicího učitele.⁵ Při osobní konzultaci mi k tomu ještě upřesnil, že uvedené vojenské hroby již nejsou patrné ani označené a nacházejí se na bývalém osadním hřbitově v lese za nynějším

³ Vojenský historický archiv (VHA) Praha, Úmrtní matrika 2. čs. pěšího pluku č. 620, 1914-1923, fol. 85.

⁴ CHALUPSKÝ, Jozef. Soznam padlých a zomrelých príslušníkov československej armády v bojoch na Slovensku 1918-1919. Hroby neznámych príslušníkov čs. armády, padlých v bojoch na Slovensku. In *Obete pri obrane Slovenska 1919. Pamätník padlých pri bolševickom vpáde*. Red. KRASKO, Ján. Bratislava : Slovenská Liga, 1929, s. 98-190. Hrob Josefa Kocho u Dekýše je evidován se sporným datem 22. 4. 1919 a chybným údajem o příslušnosti k 11. střeleckému pluku na s. 146. Uvedený seznam eviduje na s. 129 a 135 ještě další 2 české vojiny, padlé a pohřbené roku 1919 u Dekýše: Josefa Černického a Antonína Frantu. Kromě jejich jmen a roku i místa úmrtí je uváděna pouze chybná příslušnost k 10. pěšímu pluku. Dekýš přitom nebyl v roce 1929 zařazen do seznamu vojenských pohřebišť. Badatelským dotazem ve VHA Bratislava bylo zjištěno, že v aktuálním registru vojenských hrobů jsou v obci Dekýš z červnových bojů s Maďary na straně československých obránců evidovány pouze 2 české oběti: vojín Černický a Franta.

⁵ KUKA, Pavol. *Dekýš I. Polnohospodárstvo*. Zvolen : Vlastivedné múzeum, 1971, s. 28-29.

cintorínem u zchátralé márnice pod mohutnou staletou lípou. Dále si vzpomněl, že jako malý kluk do těchto míst doprovázel nějakého staršího muže z Čech, patrně příbuzného pohřbených vojáků. Popsané místo jsem pak v lese u Dekýše bez problémů našel a v lesním mlází pod staletou lípou se rozhodl, že vypátrám a sepišu osudy prastrýce Josefa Kocha i s ním pohřbených druhů ve zbrani a prostým dřevěným křížem s pamětní tabulkou označím místo jejich posledního odpočinku.

Ve starších pracích vojenských historiků⁶ se nacházejí pouze drobné zmínky o působení neúplného praporu 10. střeleckého pluku z mladoboleslavska od konce května v prostoru Banské Štiavnice. Tento vojenský útvar se v různých bojových skupinách v rámci 2. pěší divize účastnil podpůrných bojových akcí. Desátý pluk totiž podobně jako některé jiné jednotky nepůsobil na Slovensku jako celek a z literatury nebylo známo, jestli se tehdy na Slovensku nacházely ještě jeho další prapory. Hypotézu o nasazení pouze jednoho neúplného praporu podporoval i poměrně nízký počet obětí z jeho řad. Vedle Josefa Kocha jsou totiž známa pouze 2 úmrtí z doby po uzavření příměří. V osadě Ilija u Banské Štiavnice 28. června nešťastnou náhodou zahynul a byl také pohřben voják František Rohlíček z Činěvsi u Poděbrad. Na následky zranění z boje u Svatého Antona ze 17. června po deseti dnech zemřel ve vojenské nemocnici v Trenčíně a na místním vojenském hřbitově byl pohřben jeho o 3 roky mladší krajan z Úmyslovic, voják Václav Chudoba. Ten byl posmrtně vyznamenán Československým válečným křížem.⁷

První údaj o příjezdu 1. praporu 10. střeleckého pluku na Slovensko jsem objevil ve VHA Bratislava v materiálech armádní skupiny Lučenec. Ta během května podnikla dva neúspěšné pokusy o obsazení maďarské uhelné pánve v okolí města Salgótarjánu. Před zahájením druhého útoku obdržel její velitel podmaršálek Vojtěch Letovský 14. května telegram, v němž mu velitelství 4. pěší divize v Žilině oznamuje, že 15. května odjede z Čech na Slovensko prapor 10. pluku. Podle dispozic ministerstva obrany měl být podřízen velitelství 7. brigády v Popradu s následným rozmístěním jeho 4 setnin (rot): velitelství spolu s pěší a kulometnou setninou do Zvolena, po setnině do Banské Štiavnice a do Tisovce.⁸ Jak už se to stává, k rozhodujícím pramenům se badatel mnohdy dostává až po dlouhém pátrání, když pracně sestaví neúplnou mozaiku dílčích a mnohdy nepřímých údajů. Laskavostí pracovníka pražského Vojenského historického archivu Václava Sluky jsem byl upozorněn na kartony s torzovitými materiály o účasti dvou mladoboleslavských pluků v bojích s Maďary na Slovensku.⁹ Mezi nimi se nacházel podrobný rukopisný Deník prvního polního praporu 10. střeleckého pluku, sepsaný rotmistrem Stanislavem Matouškem. Ten byl sice až po ukončení bojů na počátku července 1919 jmenován velitelem praporu, ale již za světové války velel jedné z jeho čet a Josefa Kocha si tehdy vybral jako osobního sluhu neboli burše. Takže se spolu dobře znali.

Objevené archivní prameny nám dovolují nahlédnout do anabáze jednotlivých setnin 1. praporu mladoboleslavských střelců, které se po přesunu na Slovensko zapojily do bojů poměrně izolovaně a rozptýleně. Po vzniku ČSR byl posádkový náhradní (doplňovací) prapor 10. střeleckého pluku umístěn v pevnostním Josefově. Jeho setniny konaly stráž-

⁶ JEŽEK, Zdeněk. *Boj o Slovensko 1918-1919*. Praha : vlastní náklad, 1928; POSPÍŠIL, Antonín. Dobyť Banské Štiavnice, Hronské Breznice a Zvolena ve dnech 10. – 13. 6. 1919 za války maďarsko-československé. In *Zprávy vojenského archivu a musea RČS 1927*, sv. I, s. 33-101.

⁷ CHALUPSKÝ, ref. 4, s. 142, 161, 215.

⁸ VHA Bratislava, sdružený fond Boje na Slovensku 1918-1919: Bojová skupina Lučenec, ka. 2.

⁹ VHA Praha, f. Boje 1919: Střelecký pluk 10, ka. 1; Pěší pluk 36, ka. 1.

ní službu na německých hranicích v okolí Hrádku nad Nisou. Koncem první květnové dekády byly soustředěny v bývalém zajateckém táboře v Liberci, kde z nich byly sestaveny 3 setniny polní po 150 střelcích a jedna kulometná o 85 mužích. Tato jednotka byla 15. května vyslána vlakem z Liberce přes Josefov na Slovensko. Když 18. května dorazila do Zvolena, bylo v místě ponecháno velitelství s vozatajstvem a první a kulometnou setninou jako posádka. Druhá setnina (2/10) byla jako posádka odeslána do Tisovce a třetí (3/10) do Banské Štiavnice. Na konci května dostala zvolenská posádka rozkaz, aby část mužstva urychleně vyslala do Podbrezové k pacifikování asi sedmi tisíc radikalizovaných dělníků a nespolehlivých úředníků ve státních železárnách. Situace se tam uklidnila až poté, když byli předáci dělníků a maďarských úředníků vojáky zatčeni a jako rukojmí převezeni do terezínské pevnosti v Čechách. Ta sloužila během bolševické intervence a po vyhlášení vojenské diktatury na Slovensku jako internační tábor pro politicky nespolehlivé osoby. V dalších dnech pak vojáci 10. pluku z Podbrezové pomáhali stabilizovat pozice 4. brigády severně od Tisovce a 9. června se vrátili do Podbrezové, kde internovali další revoluční dělníky a bolševické agitátory.¹⁰

Setnina 2/10 se od konce května podílela na krytí ústupu jednotek 2. a 4. brigády od Lučence a Rimavské Soboty a setnina 3/10 konala strážní službu v okolí Banské Štiavnice a Nové Baně, ovládající vstup do kopcovitého údolí Hronu. 4. června tam byla urychleně vlakem přemístěna také setnina 2/10 z Tisovce. Nasledující den se Maďari začali nebezpečně přibližovat k Banské Štiavnici, objevili se u poštovní stanice Štampoch, nedaleko Dekýše a vytlačovali jednotky 2. brigády od Prenčova k Sv. Antonu a od Krupiny ke Zvolenu. Bojů u Krupiny se účastnili také příslušníci 10. pluku ze zvolenské posádky. V noci však došlo k nečekanému zvratu. České jednotky totiž neměly na mapách vyznačenu novou silnici z Krupiny do Banské Štiavnice. Toho využil jeden z maďarských velitelů, syn ředitele tabákové továrny ze Štiavnice O. Ceke, který zorganizoval rychlý noční přesun útočících jednotek s dělostřeleckou baterií do bezprostřední blízkosti města a po jeho obsazení vystupoval jako místní komunistický pověřenec.

Dne 6. června nad ránem zahájili Maďari mohutný a nečekaný útok na B. Štiavnici. Necelý prapor obránců včetně setniny 3/10 s 2 děly a 4 kulometry několik hodin vzdoroval pětinasobné převaze útočníků s dělostřeleckou baterií. Na rozkaz plukovníka Šnejdárka pak obránci kupodivu beze ztrát na životech spořádaně ustoupili přes Banskou Belou až do Hronské Breznice v údolí Hronu. Ve stejný den musela před útočícími Maďary ustoupit také setnina 2/10 z Nové Baně a zaujala obranné pozice u obce Lovča při Hronu. Také vojáci zvolenské posádky s částí kulometné setniny 10. pluku spolu s dalšími jednotkami 2. brigády celý den ustupovali od Krupiny přes Dobrou Nivu až do Zvolena. Již večer byly zahájeny přípravy na vyklizení města a zásobovacímu vozatajstvu a polní kuchyni praporu I/10 byl proto nařízen přesun do Kremnice. 8. června plukovník Šnejdárek pochopil, že s oslabenými a demoralizovanými jednotkami nemůže proti přesile Maďarů udržet obranu v údolí Hronu na linii Sv. Kríž (Žiar n. Hronom) – Zvolen a nařídil ústup 2. brigády do Kremnice a Banské Bystrice. Přitom se mu podařilo s nasazením všech záloh zastavit postup Maďarů po železnici ve dvou strategických směrech: na Kremnici u Staré Kremničky a na Banskou Bystrici v údolí Hronu na linii Badín – Vlkanová. Setniny 2/10 a 3/10 byly staženy do Kremnice, kde utvořily půlprapor I/10, zařazený do bojové skupiny rotmistra Johanese a doplněný později částí zvolenské posádkové setniny 1/10 s kulometry. Četa

¹⁰ VHA Praha, f. Boje 1919: Střelecký pluk 10, ka. 1, Deník 1. praporu.

setniny 1/10 totiž byla po vyklizení Zvolena poslána do Brezna, aby tam v týlu 4. brigády pacifikovala revoluční dělníky, podobně jako to již dříve prováděly jiné čtyři této setniny v Podbrezové.¹¹

V kritické době po pádu Zvolena konečně do Kremnice dorazily první posily z Těšínska a severní Moravy v počtu 3 pěších praporů a 3 dělostřeleckých baterií. Těmto jednotkám zkušený stratég Šnejdárk již den po příjezdu 9. června svěřil velice důležitý a riskantní úkol. Měly se nepozorovaně dostat vedlejšími lesními cestami v kopcích do týlu útočících Maďarů a překvapivým úderem se zmocnit Banské Štiavnice, jež se tehdy nacházela 17 km od frontové linie. Pozornost Maďarů přitom měla být odpoutána simulovaným útokem půlpraporu I/10 za podpory pancéřového vlaku na Hronskou Breznici severně v údolí Hronu. Téměř tisícilenná expediční skupina pod velením zkušeného majora Bláhy vyrazila 10. června brzy ráno ze Sv. Kríže s děly a zásobovacím trénem na třicetikilometrový pochod náročným a neznámým terénem Štiavnických vrchů. Jeden prapor s několika kulometry se za obcí Sklené Teplice oddělil od kolony a lesními cestami se vydal přes kopce a osadu Banky k severozápadnímu okraji Banské Štiavnice. Větší část kolony s děly a trénem vřažděným tempem za hrozného vedra postupovala značnou oklikou úzkou lesnatou dolinou podél říčky Teplá přes Podhorie. V pozdním parném odpoledni dorazily obě skupiny kupodivu nepozorovaně až do kopců při severním okraji města. Tam se rozdělily do útočných formací, rozmístily děla a těžké kulometry do palebných postavení a využily momentu překvapení k přepadu maďarských stráží na návrší Kalvárie a posádky dole ve městě.¹²

Obsazení významného města a strategického důlního, průmyslového a správního střediska v týlu maďarských interventů bylo v době přechodu čs. obránců od chaotických ústupových bojů k vytvoření stabilní obranné linie nejen odvážným husarským kouskem, ale především psychologicky motivovanou akcí k vylepšení pošramocené prestiže a povzbuzení pokleslé bojové morálky. Riskantní akce se navíc na čs. straně obešla beze ztrát na životech, bylo evidováno pouze 9 zraněných z toho jen 3 těžce. Úspěšná akce představovala první výrazný vojenský úspěch obránců Slovenska od zahájení maďarské ofenzivy a výrazně zkomplikovala plány interventů na rychlý postup k trase košicko-bohumínské dráhy. Plukovník Šnejdárk v čele 2. divize proto nečekal až se Maďaři vzpamatují z překvapení a získají posily, a hned začal své jednotky připravovat na další bojové akce v údolí Hronu u Zvolena. K tomu si vyžádal další posily a ještě před jejich příchodem operativně přemísťoval menší útvary a vytvářel z nich bojové skupiny. Tak již 7. června přikázal velitelství 4. brigády, aby z Brezna do Kremnice odeslalo posádkovou četou setniny 1/10. Během snah Maďarů o opětovné dobytí Banské Štiavnice podnikly části 2. divize útok v údolí Hronu na Hronskou Breznici západně od Zvolena a sérii úspěšných akcí pak završily 13. června mohutným útokem na Zvolen a jeho dobytím. V těchto bojích byl na vedlejších úsecích nasazen také půlprapor I/10. Tato neúplná jednotka nebyla vedena ve stavu 2. divize a jako její přidělená složka nebyla proto nasazována do hlavních bojových akcí. Po připojení kulometné čety s velitelstvím, zásobovacím trénem a strážní četou z Brezna byl kompletní prapor zařazen do bojové skupiny majora Šidlíka a jako posádka a záloha odeslán do Banské Štiavnice.¹³

¹¹ VHA Praha, f. Boje 1919: Střelecký pluk 10, ka. 1, Deník 1. praporu; *Banská Štiavnica*, Red. GREGA, Vincent – VOZÁR, Jozef. Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo, 1964, s. 128.

¹² VHA Bratislava, f. Boje 1919: Bojová skupina Bláha, Deník skupiny.

¹³ VHA Praha, f. Boje 1919: Střelecký pluk 10, ka. 1, Deník 1. praporu; Velitelství 2. divize, ka. 7, Deník velitelství.

Rychlým dobytím Zvolena byly zmařeny původní záměry okupantů vyhlásit právě tam separatistickou sovětskou republiku. Proto k tomu došlo až 16. června ve východoslovenském Prešově. Po dobytí Banské Štiavnice a Zvolena vzrostla prestiž Šnejdárkovy 2. divize, proto do B. Štiavnice dorazily další posily včetně dělostřelectva a hlavní síly divize se pod velením majora Bláhy začaly připravovat na pochod směrem na Levice k podpoře připravovaného druhého útoku 7. legionářské divize na toto město. V té době se úspěšná obrana Slovenska konečně dostala do popředí zájmu většiny české společnosti, ovlivněné po světové válce dobovým pacifismem a socialismem. Většina Čechů se zpočátku o boje s Maďary na Slovensku příliš nezajímala. Konflikty spojené s postupným obsazováním Slovenska a s přesuny na demarkační linii totiž už trvaly osmý měsíc a na zprávy o desítkách obětí si již lidé pomalu začínali zvykat. Protesty proti nedostatku a předražování potravin, paliv a dalších životních potřeb spolu s vyhocenou politickou agitací před obecními volbami proto dokázaly až do první poloviny června vytěšňovat hrozivé zprávy ze slovenského bojiště.¹⁴

Dalo by se říci, že mnohem dříve než vládní představitelé v Praze se z válečného šoku vzpamatovali vlastenečtí sokolové v Čechách a na Moravě. Již po převratu totiž vyslali na Slovensko dobrovolnické pluky Stráže svobody a starosta České obce sokolské Scheiner zpočátku suploval vrchního velitele československé branné moci. Proto nebylo divu, že se v kritické situaci 3. června večer obrátili tehdejší vrcholní civilní, sokolští i armádní činitelé na Slovensku v čele s ministrem Šrobárem a generálem Mittelhauserem na pražské vedení České obce sokolské (ČOS) s naléhavou telefonickou žádostí o urychlené vyslání strážních oddílů do měst na místo vojenských posádek, právě vysílaných na hroutící se frontu. Druhý den vyšla v hlavních českých denících plamenná výzva starosty Sokola Scheinera a náčelníka Vaníčka „Bratři Sokolové – vojáci! Slovensko ohroženo volá k nám o pomoc!“

Tehdy se uvažovalo pouze o demonstrativní nasazení asi 500 ozbrojených dobrovolníků v sokolském kroji k strážní a pořádkové službě. Již 4. června se však do Bratislavy na vlastní pěst vydávaly četné skupiny českých sokolů a docházelo k organizačním zmatkům. Proto se 5. června večer rozhodlo předsednictvo České obce sokolské (ČOS) převzít ve spolupráci s armádou a Českou obcí střeleckou jednotnou organizaci „branné pomoci v první válce republiky“ a vyhlásilo ve všech župách povinné odvodů členů činných, přispívajících i zakládajících. Vyhlášení „mobilizace Sokolstva pro službu vlasti“ bylo 6. června v tisku doprovázeno provoláním nově jmenovaného vrchního velitele československé branné moci generála Pellé „Vlast v nebezpečí!“ Odvodů členů řídila od 12. června vojenská kancelář předsednictva ČOS. Týkaly se mužů ve věku od 20 do 50 let, na něž se momentálně nevztahovala vojenská povinnost. Z mladších dobrovolníků s vojenským výcvikem se urychleně sestavovaly sokolské strážní prapory. Ostatní členové byli komisemi, složenými ze zástupců státní správy, lékařů, volených župních činitelů a sokolských cvičitelů, v rámci žup rozdělování podle schopností, zdraví a věku na tři skupiny: pro službu v poli, pro službu v zázemí a služby nezpůsobilé. Tělesné míry přitom nebyly rozhodující a do služby v domobraně mohli být zařazeni i členové mimo věkové limity.

Během dvou týdnů se v 37 českých župách (z 1 župy údaje nedošly) k odvodům spontánně dostavilo 85 651 členů. Z nich bylo 34 940 uznáno pro službu v poli a 31 858 pro službu v zázemí. Vedení ČOS muselo pod značným tlakem sokolské mládeže snížit věkový

¹⁴ Sokolský činitel K. Bína to v novinách komentoval: „*Divoký asijský národ maďarský ... přepadl zákeřně naši republiku a má již přes třetinu Slovenska obsazenu. ... Doma žijeme ve znamení voleb a špiníme jeden druhého. Je zase už hanba vzít české noviny do rukou.*“ In Věstník sokolský XXI, č. 13 z 20. 6. 1919, s. 342.

limit i pro dobrovolníky na 18 let. Proto již 7. června musel jednatel ČOS v tisku uklidňovat rozjítřenou veřejnost, že cílem mobilizace je pouze zjištění branné síly členů Sokola pro případnou potřebu obrany státu v rámci domobrany a že v dobrovolnických praporech mohou být zařazeni pouze bývalí vojáci, nevojáci jen po nezbytném vojenském výcviku. Také sokolové odvedení pro službu v poli měli projít vojenským výcvikem v délce 2 – 4 týdnů.¹⁵

Již 5. června večer odjel z Prahy do Bratislavy první sokolský prapor. Za hojně účasti občanstva se kvapně formoval v jízdárně paláce Sylva-Taroucca Na Příkopech v tehdejší sídle ČOS. Po dohodě s armádou bylo v jeho řadách upuštěno od působivého sokolského stejnokroje hlavně proto, že za válečné mizérie si ho většina členů nechala přešít na civilní oblek. Sokolští dobrovolníci však odmítali zvetšelé šedivé uniformy nenáviděné monarchie a raději zůstávali v civilu. Ten si mohli vylepšit slušivou sokolskou čapkou ovšem bez parádního péra a působivým sokolským monogramem na červené kokardě. Na oděvech neměli důstojnické odznaky a oslovení „bratře“ se považovalo stejně jako u legionářů za samozřejmost.¹⁶ Rychlý nábor dobrovolníků armádní činitele potěšil, ale též zaskočil, protože i pro povolávané záložníky neměli dostatek výzbroje a výstroje. V Praze bylo tehdy údajně k dispozici pouze 123 armádních pušek s 6 150 náboji a 11 bodáky a tak se první dobrovolníci museli spokojit s vyřazenými jednorannými puškami vzor 1869 z výzbroje rakousko-uherské armády po debaklu s Prusy u Hradce Králové.¹⁷ K výkonu strážní a pomocné vojenské služby proto mohlo být během červnových bojů na Slovensku zařazeno pouze 7 273 českých sokolů. Větší část z nich (4 473) posílila řady na Slovensku již několik měsíců působících 4 dobrovolnických a převážně sokolských pluků Stráže svobody a ze zbytku byly narychlo formovány samostatné sokolské prapory.¹⁸

Druhý prapor odjel 10. června z Prahy do Brna, tam byl doplněn o místní sokolské rotu včetně roty Dělnických tělocvičných jednot a poté byl rozdělen do dvou praporů. Další dva sokolské prapory byly sestaveny až v závěru války, jeden v Praze a druhý v Brně. Dalších asi 2 800 sokolů ještě v červnu procházelo vojenským výcvikem. Samostatné prapory byly z třetiny sestaveny ze sokolské mládeže ve věku 18 – 21 let. Sokolské jednotky přicházely na Slovensko ve dnech vrcholící bolševické agrese a byly pověřovány strážní a pořádkovou službou v týlu bojujících jednotek, především ochranou důležitých objektů (nádraží, mostů, skladů, nemocnic, úřadů, dolů a továren). Spolu s nepočtným četnictvem a vojenskou policií také zajišťovaly bezpečnost a podílely se na zadržení četných vojenských dezertérů, bolševických agitátorů a špiónů. V hektických dnech sokolské mobilizace se na armádní činitele obrátili také předáci pražských vysokoškoláků z techniky i univerzity s nabídkou několika tisíc dobrovolníků do studentské legie. To armádní špičky už opravdu zaskočilo a nikdo z odpovědných činitelů si za to netroufal převzít odpovědnost. Tuto velkorysou iniciativu se však armáda neodvážila zcela odmítnout, a proto do konce června zřídila v Milovicích prázdninové výcvikové kurzy pro studentské dobrovolníky. Po brzkém ukončení bojů do nich však nastoupil jen zlomek původních zájemců. Podobně bylo posléze upuštěno

¹⁵ Věstník sokolský XXI, č. 13 z 20. 6. 1919, s. 314-324; č. 15 z 18. 7. 1919, s. 381-383; č. 16 z 1. 8. 1919, s. 417-420.

¹⁶ Věstník sokolský XXI, č. 13 z 20. 6. 1919, s. 314-324.

¹⁷ TRENKLER, Karel. *Válečné děje 21. pěšího pluku čáslavského 1914-1919*. Praha : Kamarádství, 1936, s. 105.

¹⁸ JEŽEK, Zdeněk. *Účast dobrovolníků v bojích o Slovensko a Těšínsko*. Praha : vlastní náklad, 1937, s. 181-182.

i od výcviku několika tisícovek sokolských dobrovolníků z akce sokolské mobilizace.¹⁹

Zapojení do obrany Slovenska před maďarskými bolševiky patří k hrdinným kapitolám v historii českého i slovenského sokolského hnutí. Snahy o obranu vlasti jeho zakladatelé projeví již během vpádu pruské armády do Čech za války v roce 1866 a v masovém měřítku se uplatnily před Mnichovem v roce 1938. Do samostatných sokolských praporů bylo v červnu 1919 zařazeno vedle 2 700 českých sokolů také 170 členů českých střeleckých jednot a 1 četa dobrovolníků reprezentovala vznikající sokolské jednoty slovenské. Mimo rámec 4 praporů byly ze sokolských aktivistů utvořeny ještě 2 cyklistické setniny, 2 čety jezdců na koních, 1 četa evakuační pro případ vyklízení dalších slovenských měst a pokročila i příprava sokolské dělostřelecké baterie. Cyklisté a jezdci poskytovali armádě neocenitelné kurýrní služby v době, kdy se za nejtěžších bojů po odchodu italských telegrafistů téměř zhroutilo spojení mezi velitelskými štáby. Jak jsme již uvedli, 4 473 sokolských dobrovolníků bylo zařazeno do stávajících 4 pluků Stráže svobody, v nichž pak působilo 7 800 sokolů, 500 členů Dělnických tělocvičných jednot, 200 členů střeleckých jednot, 185 členů moravského Orla a 50 studentů. Také tyto jednotky byly při bojích s bolševiky na Slovensku nasazeny převážně v týlu až na 1. prapor I. pluku Stráže svobody, který se spolu s italskými legionáři účastnil těžkých obranných bojů v okolí Nových Zámků. Z této jednotky proto pocházelo nejvíc z celkového počtu 79 padlých nebo zemřelých a 620 raněných sokolů za dobu jejich působení na Slovensku. Četné oběti ovšem měly i sokolské setniny, zahrnující asi tisíc sokolů a působící v rámci 1. a 2. čs. dobrovolnického pluku. Oba pluky přítom byly na Slovensku nasazeny již dlouho před červnovou válkou.²⁰

Vraťme se ale k bojům na středním Slovensku po dobytí Banské Štiavnice a Zvolela 2. čs. divizí. Po přechodném příměří byla v Banské Štiavnici vytvořena bojová skupina, která 15. června večer vyrazila k podpoře plánovaného útoku 7. západoslovenské legionářské divize na Levice. Při nočním pochodu po levické silnici byla v lesních serpentínách pod návrším Šementlov poblíž obce Dekýš napadena ze zálohy maďarskými ostřelovači. Noční útok na pozice maďarských kulometů si na čs. straně vyžádal 3 padlé a 22 raněných. Při dělostřeleckém ostřelování pozic Maďarů došlo v Dekýši k požáru několika domů.²¹ Tři uvedené oběti pocházely podle údajů v deníku bojové skupiny Bláha z 2. praporu 25. pluku a byly pohřbeny do prvního společného hrobu na starém hřbitově v Dekýši. V úmrtní matrice uvedené jednotky se podařilo vyhledat pouze jednu oběť, a to vojína Tomáše Holáně, narozeného 1898 v Pržnu u Vsetína a příslušného tamtéž. Jména dalších dvou obětí však nebyla nalezena ani v materiálech a denících zúčastněných polních praporů (II/25. stř. pl., I a II/94. pěš. pl.) a patrně již zůstanou neznámá.²²

Do 18. června sváděla Bláhova expediční skupina těžké poziční boje s bolševiky na přístupech k Levicím od severovýchodu. Protože se nepodařilo koordinovat postup skupiny na město s útokem 7. divize od západu a Maďaři nasadili silné zálohy, musela být stažena zpět do B. Štiavnice. Mezitím nařídil plk. Šnejdárk k odpoutání pozornosti Maďarů od Bláhova postupu podpurný útok skupiny majora Cypry od Zvolena na Hontianské Nemce.

¹⁹ JEŽEK, ref. 18, s. 181-182; KALHOUS, Rudolf. *Budování armády*. Praha : Melantrich, 1936, s. 127-128.

²⁰ JEŽEK, ref. 18, s. 180-182.

²¹ KUKA, ref. 5, s. 28-29.

²² VHA Bratislava, f. Boje 1919: Bojová skupina Bláha, Deník; VHA Praha, f. Boje 1919: 25. střelecký pluk, ka.1, Deník 2. praporu; Pěší pluk 94, ka. 2, Deník 1. praporu a Deník 2. praporu; Úmrtní matrika 25. střeleckého pluku, sv. IV, fol. 79.

K Cyprovým zálohám byly do Dobré Nivy vyslány dvě čety setniny 2/10 s četou kulometů. Při celonočním boji o tuto obec hlásily ráno 17. června pět raněných. Během předchozího dne byla ještě z B. Štiavnice vyslána setnina 3/10 k zajištění levého boku Bláhovy skupiny. Mezi Sv. Antonem a Prenčovem však narazila na pozice Maďarů, během boje byla ohrožena palbou vlastního dělostřelectva a večer byla stažena na štiavnickou Kalvárii. Setnina 2/10 se 17. června ještě zapojila do obranných bojů u Sv. Antona, kde měla jednoho těžce raněného. Byl jím již dříve zmíněný voják Václav Chudoba, narozený 1895 a příslušný v Úmyslovicích u Poděbrad.

V té době již Maďaři začali výrazně měnit taktiku. Postupně omezovali operace na východním Slovensku, přestože tam 16. června v Prešově vyhlásili separatistickou socialistickou republiku, a přesunuli své strategické zálohy k Levicím a Novým Zámkům. Zatímco rudí komisaři v čele s Kunem požadovali pod rostoucím tlakem Dohody a hospodářských problémů v zázemí výrazný vojenský úspěch na bratislavském směru, armádní velitelé v čele s náčelníkem generálního štábu Stromfeldem nepouštěli ze zřetele ani předchozí záměry na postup do severního Pováží. Proto hned po ústupu Bláhovy skupiny vyslali část posil do údolí Hronu a ty pak začaly opět ohrožovat Banskou Štiavnicí. Tyto menší, dobře vyzbrojené a dostatečně mobilní jednotky se dokázaly nepozorovaně přesunovat v kopcovitém lesnatém terénu, a proto nebylo divu, že se již 18. června náhle objevily nedaleko od města u obce Ilija a musely být odtud vypuzeny setninou 2/10. Hlavní nápor Maďarů se ale v té době zaměřil na Nové Zámky, kde pak byly v posledních dnech války svedeny opravdu nejtěžší boje. Během nich sice čs. jednotky zaznamenaly 13 padlých a 300 raněných, ale i přes silný nápor Maďarů si nejen udržely pozice, ale přebíraly již bojovou iniciativu.

Během dalších dnů se tlak Maďarů na B. Štiavnicí vystupňoval. Několikadenními boji u Levic vysílená Bláhova skupina ustoupila do města a záložní a posádkové jednotky se připravovaly na jeho kruhovou obranu. Kulometná četa praporu I/10 s výkonnými francouzskými strojnými puškami obsadila výšiny nad levickou silnicí mezi obcemi Vysoká a Dekýš. Neúplná setnina 17. mysliveckého praporu zajišťovala lesní cestu Jabloňovce-Dekýš s návrším Bohunického Roháče. Tři setniny třetího praporu 102. pluku se rozmístily mezi křižovatkou u poštovního dvora Štampoch a obcí Uhliska. 19. června v půl deváté večer hlásil velitel banskoštiavnické posádky major Šidlík na velitelsví 2. divize příchod vlakového transportu z Kremnice s posilami pro 1. prapor 10. střeleckého pluku. Z vagonů vystoupilo 234 mužů s 5 důstojníky. Tato 4. pochodová setnina s kulometnou četou, vyslaná náhradním praporem 10. pluku z Josefova, doplnila neúplné mužstvo praporu I/10 na plný bojový stav. Velení praporu převzal kapitán ruských legií Morava. Posily byly zformovány v josefovských kasárnách patrně ve značném chvatu, protože postrádaly část nezbytné výstroje i výzbroje. Devadesát čtyři mužů nemělo bajonety, četa 40 kulometčíků měla jen holé ruce, chyběla i polní kuchyně a mužstvo nemělo ani dostatečnou představu o náročnosti bojů ve slovenských horách a lesích. Vše se rychle doplňovalo, aby mohla rota nováčků posílit stávající setniny praporu I/10 a další jednotky na nejrizikovějším jižním úseku kruhové obrany města. V řadách nově přichozích byl i autorův prastrýc Josef Koch ze Mcel u Nymburka.²³

V noci z 19. na 20. června došlo k očekávanému útoku Maďarů na Novou Baňu. V pátek 20. června za velice chladného, větrného a deštivého počasí, jež pak trvalo až do uzavření příměří, pokračoval útok Maďarů v údolí Hronu a v prostoru jižně od B. Štiavnice s mimořádnou silou a situace obránců se začala komplikovat. Od rána totiž očekávali útok po le-

²³ VHA Praha, f. Boje 1919: Střelecký pluk 10, ka. 1, Deník 1. praporu; 2. pěší divize, ka. 6, 7.

vické silnici od Pukance přes poštovní stanici Štampoch. Do tohoto směru na návrší kolem silnice mezi obcemi Vysoká a Dekýš proto byly pod velením setníka Macka soustředěny hlavní obranné síly, tvořené třetím praporem 102. benešovského pluku a setninou 3/10. Na přístupech k Dekýši po nezpevněné cestě lesnatou dolinou z jihu od Almáše (Jabloňovce) byla ponechána pouze neúplné setniny 17. mysliveckého praporu. To Maďaři opět brzy zjistili a náležitě využili i dobrou znalost terénu. Odpoledne tam od Almáše poslali mnohem silnější jednotky a během několika hodin se jim podařilo rozpráší slabou obranu polních myslivců a obsadit Dekýš. Myslivci jen ztěžili zachránili holé životy. V noci nový velitel major Šídlík povolal z B. Štiavnice k Dekýši setninu 4/10 s kulometry. Nováčkové z 10. pluku včetně mého prastrýce se tak ani nestačili rozkoukat a ještě před rozbřeskem 21. června zaujali bojová postavení na linii obec Uhliska – obec Vysoká – návrší Šementlov – vrch Háj severně od Dekýše.

Když plukovník Šnejdárk zjistil, že Maďaři v noci přisunuli k Dekýši dělostřelectvo, tak v sobotu 21. června ráno pověřil velením na ohroženém jižním úseku obrany svého zkušeného legionářského druha majora Bláhu. Informace se potvrdily, když ráno začala maďarská děla z kopců u Dekýše ostřelovat pozice obránců na návrší Šementlov a v okolí obce Vysoká, kde bylo střelbou poškozeno několik domů. Na čtvrtou hodinu odpolední připravoval Bláha útok na pozice dvou praporů Maďarů u Dekýše s cílem jejich vytlačení na linii Pukanec – Bohunice – Jabloňovce a vyžádal si k tomu z B. Štiavnice posily s děly.

Na jejich příchod se však nakonec nečekalo, protože v poledne hlásily hlídky, že z opevněného stanoviště nepřátelských kulometů na bezlesém Janovom vrchu západně od Dekýše odchází část maďarského mužstva fasovat menáž do polní kuchyně v údolí jižně od vsi u vodního mlýna. Této chyby pohotově využilo čs. velení a byl dán povel k okamžitému provedení mohutného útoku na uvedená stanoviště kulometů a další pozice Maďarů u Dekýše. V poměrně otevřeném terénu nebyla možnost dostatečného krytí, a proto záleželo na rychlosti a momentu překvapení. Střed útočné formace tvořila setnina nováčků 4/10. Těm se za adrenalinového povzbuzování hřímavým pokřikem Hurá! podařilo doběhnout k maďarským kulometům dřív, nežli to od kuchyně stihly jejich obsluhy. Z odvážných útočníků běžel nejrychleji voják Anděl, který se i přes zranění zmocnil nepřátelského kulometu, pohotově ho obrátil proti překvapeným Maďarům a znemožnil jim protiútok. Za to byl spolu s velitelem 4. setniny poručíkem Jaroslavem Honzů a desátníkem Eduardem Šmídem vyznamenán válečným křížem.

Po dvouhodinovém boji byl Dekýš s okolím obsazen a Maďaři rychle ustupovali po lesní cestě dolinou od vodního mlýna na Jabloňovce. Na čs. straně si útok vyžádal 3 padlé a 30 raněných. Ti byli odvezeni sanitními automobily do B. Štiavnice a poté sanitním vlakem do divizní nemocnice v Kremnici. Padlí byli pohřbeni do druhého společného hrobu na starém lesní hřbitově u Dekýše. Z 1. praporu 10. střeleckého pluku tam odpočívá voják Josef Koch ze Mcel, ze 3. praporu 102. benešovského pluku voják Alois Kšanda, narozený 1897 ve Staré Huti u Příbrami, ze 17. mysliveckého praporu svobodník František Kytner, narozený 1887 v Křížovicích u Tišnova, a dále voják Antonín Černý, narozený 1895 a příslušný v Uničově.²⁴

V hlášeních na velitelství divize byly počty mrtvých pominuty, zato se zdůrazňovalo, že na pozicích Maďarů bylo ukořistěno 14 kulometů, 1 dělo, 2 vozy s municí, sanitním

²⁴ VHA Praha, f. Boje 1919: Střelecký pluk 10, ka. 1; 2. pěší divize, ka. 6, 7; Sterberegister des k. k. 17. Feldjägersbatallion I, fol. 111; Úmrtní matrika 102. střeleckého (48. čs.) pluku, sv. VI, fol. 170; KRASKO, ref. 4, s. 122, 129, 146.

materiálem, proviantem a tehdy velice ceněným telefonním drátem. V Kukově publikaci o Dekýši a také v seznamu padlých z roku 1929 jsou uváděna dvě jinde nedoložená jména pohřbených českých vojáků: Josef Černický a Antonín Franta. Můžeme předpokládat, že v podání místních pamětníků po čase došlo k záměně jmen a příjmení skutečných osob (podobně tam došlo i k posunu v líčení popisovaných bojů zhruba o měsíc dříve, což opět zaznamenal P. Kuka). Příjmení českých vojáků a místních gazdů se totiž výrazně lišila, a tak v ústním podání mohl z Josefa Kocha a Antonína Černého vzniknout Josef Černický a z Antonína Černého a Františka (Franty) Kytnera zase Antonín Franta. Vedle 7 padlých Čechů bylo podle Kuky v okolí Dekýše po bojích na různých místech katastru pohřbeno také 12 padlých Maďarů. Z Kukova líčení bojů je zřejmé, že místním pamětníkům se po čase propletla nejen jména pohřbených Čechů, ale i dvě odlišná bojová střetnutí u Dekýše v jedno.²⁵

Po druhém boji u Dekýše ještě v noci na 22. června pronásledovaly čs. oddíly Maďary až k obcím Jabloňovce a Bohunice. V neděli 22. června postoupily již bez větších bojů na linii Prenčov – Jabloňovce – Bohunice – Pukanec. Spolu s nimi postupovaly i další jednotky 2. divize údolím Hronu na Hronský Beňadik a od Zvolena na Krupinu a poté se začaly ve spolupráci se 7. divizí připravovat na rozhodující útok na Levice. Ten byl plánován na 24. června a podle čs. vojenských stratégů měl znamenat rozhodující přelom ve válce s Maďary, kteří již na rozdíl od Čechů a Slováků do bojů nasadili všechny zálohy. Po vyhlášení příměří od páté hodiny ranní 24. června byl však útok odvolán. V době jeho příprav bylo v prostoru Pukanec – Bohunice pod velením majora Bláhy soustředěno 7 pěších praporů a 3 dělostřelecké baterie, tj. nejméně 5 000 vojáků.²⁶

Oba společné vojenské hroby z Dekýše nebyly v roce 1929 zahrnuty do úředního seznamu pohřebišť z bojů s Maďary. Když se po 10 a 15 letech od bojů odhalovaly k uctění památky padlých na místech hlavních bojů pomníky, tak v Banské Štiavnici ani v jejím okolí žádný nevznikl. Možná to ovlivnila skutečnost, že ačkoli se přímo ve městě dvakrát bojovalo, nebyly přítom na čs. straně evidovány větší ztráty na životech. Ve srovnání s tím nebylo sedm obětí dvou významných střetnutí u Dekýše včas a dostatečně zdokumentováno a oba zdejší společné hroby se do evidence vojenských pohřebišť nedostaly. Údaje o dvou padlých, převzaté od místních pamětníků do výročního seznamu obětí, nebyly již tehdy dostatečně průkazné a identifikací tří obětí z boje Bláhovy skupiny se nikdo nezabýval. Pak mohla vzniknout domněnka, že se boje o B. Štiavnici obešly na rozdíl od Nových Zámků a řady jiných míst bez větších ztrát.

Přes veškeré snahy vojenských historiků i vlasteneckých spolků stále zůstává řada obětí nevyhlášené války z června 1919 neznámá. Některé hroby a jména padlých je však i po mnoha letech ještě možno dohledat a lokalizovat. Přitom je přínosné, když se přitom zjistí a zaznamenají také životní příběhy zapomenutých hrdinů. Tím se prospěšně odkrývají a objasňují do podvědomí zasunutá osobní či rodinná traumata, jež jsou soukromá jen zdánlivě, neboť mají poměrně široký společenský přesah. Ve slovenské historiografii je již reflektováno působení popřevratového traumatu z první a poslední války za svobodu společného státu, ohroženého zahraniční intervencí a snahami o odtržení Slovenska. Je zřejmé, že válka s Maďary ovlivnila nejen vymezení dnešní slovensko-maďarské hranice, ale i vojenské a zahraničněpolitické vazby ČSR na Francii, původní federalistické představy o uspořá-

²⁵ KUKA, ref. 5, s. 28–29.

²⁶ JEŽEK, ref. 6, s. 174–176.

dání vztahů mezi Českem, Slovenskem a Podkarpatskou Rusí a následné centralistické záměry.²⁷

V meziválečném Československu se mezi vojáky a politiky sice vyskytovaly vyhraněné názory na příčiny, průběh, výsledky a hodnocení bojů s Maďary z května a června 1919, ale pro mnohé z aktérů i účastníků byly natolik osobně citlivé a politicky choulostivé, že byly ventilovány jen omezeně a příležitostně.²⁸ Mnozí armádní činitelé si přitom uvědomovali naléhavou potřebu objektivního zpracování a zhodnocení bojů na Slovensku.²⁹ Do konce první republiky však byly publikovány pouze dílčí materiálové sondy a přehledy nebo subjektivně pojaté memoáry, postrádající objektivní hodnocení.³⁰ I proto mohl plukovník Moravec v polovině 30. let konstatovat, že operace na Slovensku v roce 1919 představují v československé armádní tradici specificky šedou zónu, „*kde není veliké slávy ani trapné mrzutosti ... , kde se klad a zápor navzájem ruší*“. K tomu poznamenal, že i přes značné ztráty na životech a majetcích došlo k největším škodám v oblasti morální, a proto v armádě i ve společnosti existuje „kus šedé tradice“, na níž se jen „nerado vzpomíná“. Přístup k této „slovenské nepříjemnosti“ byl podle jeho názoru ovlivněn specifickým tuzemským nedostatkem sebekritického smyslu pro střizlivé zhodnocení skutečnosti.³¹

Válka s Maďary se pak mohla jevit jako střetnutí nerozhodné a do určité míry nadbytečné i vzhledem k tomu, že o jeho ukončení a výsledku bylo rozhodnuto dohodovými diplomaty na mírové konferenci v Paříži. Určení agresora, viníků, příčin i následků není ani dnes zcela jednoznačné.³² I proto se na to dosud vyskytují značně odlišné názory. Např. generál Bláha již v roce 1936 konstatoval, že vojenské úspěchy čs. jednotek na frontě s rychlou organizací záloh a prostředků v týlu posílily zájem velmocí v Paříži o československý stát. Tyto aktivity pak zahnal Maďary do slepé uličky a jejich následné přijetí podmínek příměří s ústupem na vymezenou hraniční linii se proto „rovnalo kapitulaci“.³³ Naproti tomu Bohumír Klípa se při hodnocení úlohy italské vojenské mise na Slovensku domnívá, že československá armáda tehdy utrpěla porážku, která neměla daleko k debaklu a konec války s odchodem Maďarů z obsazených území „*nebyl ani tak důsledkem bojového úsilí čs. armády, jako mocenského nátlaku Paříže*“.³⁴

²⁷ HRONSKÝ, ref. 1, s. 188-189.

²⁸ Diskuse probíhala na stránkách výročních čísel Důstojnických listů v jubilejních letech 1929 a 1934 a v rámci dvou vydání pamětního sborníku *Vpád maďarských bolševiků na Slovensko v roce 1919*, Red. KRPEC, B. – POGORIELOV, A. – ZIMÁK, J. Bratislava : Slovenský Chýrnik, 1936 (1. vyd.), 1938 (2. vyd.). V neprodejné novoroční brožurce se k choulostivému tématu vyslovil i pozdější český superkolaborant Emanuel MORAVEC z pozice plukovníka gen. štábu. In *Operace na Slovensku 1919*. Praha : Svaz čs. důstojnictva, 1935, 21 s.

²⁹ BLÁHA, Sylvester. O vojne na Slovensku roku 1919. In *Vpád maďarských bolševiků na Slovensko v roce 1919*, Bratislava, 1936, s. 124-130. Generál Bláha (osvoboditel Banské Štiavnice) mj. charakterizoval červnové střetnutí jako „vojnu velkého pohybu a malých bojů“ a přitom zdůraznil, že „treba povedať bezohľadne pravdu za každých okolností“, protože „morálne faktory v tejto vojne majú najväčšiu úlohu“.

³⁰ K memoárů lze přiřadit práci KALHOUSE, ref. 19. Dva materiálové přehledy JEŽKA, ref. 6 a 18 autor vydal vlastním nákladem a v edici Zprávy vojenského archivu a musea Republiky československé byly v letech 1926-1928 publikovány pouze 3 materiálové sondy – viz ref. 6.

³¹ MORAVEC, ref. 28, s. 3-21.

³² Nejnovější poznatky k tomu viz BŘACH, ref. 1, s. 41-53.

³³ BLÁHA, ref. 29, s. 128-129.

³⁴ KLÍPA, Bohumír. Italská vojenská mise v Československu. In *Historie a vojenství XLIV, 1995, č. 3*, Praha : VHÚ, s. 73.

Z obojího však v širším kontextu vystupuje skrytý osten šoku nebo trapného pocitu ať už z možné porážky nebo z nedokonaného vítězství, který v české i slovenské popřevratové společnosti vyústil v poněkud nedůstojné hledání viníků. Východiskem pak bylo poměrně rychlé alibistické převrstvení nepříjemné vzpomínky. V této rovině se uvedené společenské i rodinné trauma obdivuhodně prolíná a překrývá. O poznání pravdy „padni komu padni“ proto nebyl v meziválečném Československu dostatečný politický zájem. Nedoceny zůstaly i mobilizační aktivity sokolských dobrovolníků, které navíc nepříjemně odhalovaly morální i organizační prohřešky odpovědných činitelů i politické scény.

K vyhraněným názorům na výsledky války s Maďary na Slovensku v červnu 1919 je nutné připomenout, že již 8. června se podařilo plukovníku Šnejdárkovi zastavit hrozivý postup útočníků ke strategické zásobovací železnici v horním Pováží s cílem rozdělení Slovenska a jeho obránců na dvě části. Odvážnými útoky, završenými dobytím strategických měst Banská Štiavnica a Zvolen, pak Šnejdárek od 10. června přebíral na středním Slovensku vojenskou iniciativu. Ve druhé polovině června zastavila čs. armáda na celém Slovensku postup Maďarů, upevnila obranu, získávala iniciativu a v moravském zázemí si vytvořila dostatečné zálohy pro plánovanou protiofenzívu. Nepříznivé vojenské vyhlídky spolu s absencí podpory nejen od ruských bolševiků, ale především od revolučního dělnictva nejen v českých zemích, ale i v Rakousku a Německu přiměly maďarské diktátory, aby 24. června těsně před zahájením rozhodující ofenzívy československé armády přistoupili na podmínky již třetího ultimáta velmocí, souhlasili s uzavřením příměří a pod dohledem mezinárodních parlamentářů začali stahovat své jednotky na hraniční linii, vymezenou již 12. června dohodovými velmocemi na mírové konferenci v Paříži.

Kunova diktatura také do poslední chvíle kalkulovala s různými možnostmi podpory od vlád poraženého Německa i Rakouska, jejichž státy se stejně jako Maďarsko nacházely vůči vítězné Dohodě i novému Československu ve stavu válečného příměří. Tyto naděje však zmařila Versailleská mírová smlouva s Německem, podepsaná 4 dny po uzavření příměří na Slovensku. Německo tím uznalo nezávislost a územní celistvost ČSR. To byl podle slovenského historika Mariána Hronského (lektora této studie) další rozhodující důvod, proč Kunova vláda přestala při jednání parlamentářů v Bratislavě protahovat okupační pobyt své Rudé armády na území Slovenska jako součásti suverénního československého státu, do 7. července provedla stažení svých vojsk za definitivní hraniční linii a tím ukončila jepičí existenci separatistické Slovenské republiky rad. Také poválečné Rakousko tehdy již nevratně směřovalo k podpisu mírové smlouvy a k uznání nového československého souseda. Nevyhlášená maďarsko-československá válka z června 1919, charakterizovaná značnými pohyby vojsk a relativně menšími boji tak skončila bez vítězů a poražených. V sociálně rozjítřené a multinárodní společnosti meziválečného Československa však zanechala kontroverzní stopu.

Je zřejmé, že většina mladých mužů, ovlivněná roky strávenými v zákopech, odcházela do nové války se značným sebezapřením, ale vlastenecké povinnosti se přesto nevyhnula. Příběhy zapomenutých obětí červnové války ukazují, že ke zvládnutí bojových podmínek a k překonání každodenních potíží byla kromě nutné dávky štěstí nezbytná i souhra vytrvalosti, vlastenectví a víry. Všem známým i bezejmenným hrdinům připisují tyto řádky a vzdávám čest jejich odvaze a památce.³⁵

³⁵ Pátrání po hrobech a osudech prastrýce Josefa Kocho a jeho spolubojovníků a krajanů na Slovensku jsem nemohl ukončit jinak, než umístěním prostého dřevěného kříže se jmény pohřbených na místě dvou společných vojenských hrobů pod starou lípou na bývalém lesním hřbitově v Dekýši. Zhotovili

Uniformy obránců Slovenska z roku 1919, zleva: francouzský legionář, sokolský dobrovolník, domácí voják, italský legionář. In: ZAPLETAL Řehoř. Druhý československý pěší pluk dobrovolnický, Praha, 1928, obálka

Josef Koch jako voják čs. armády před odjezdem na Slovensko v polovině června 1919 – foto z kroniky Sokola Mcely

*Místa bojů z červnové války 1919 u Dekýše:
vpravo nahoře
zalesněný Šementlov,
vlevo Janov vrch.
Foto autor*

jsme ho s manželkou Světlou z habrového kmínku, vyrostlého za humny prastrýcovy rodné chalupy. Bude tam připomínat habrodřínové doubravy na kopcích kolem jeho i našich rodných Mcel s malebnými výhledy na návrší Chotuce a Oškobrhu v rovinách kolem středního Labe. Byli jsme potěšeni, že občané Dekýše zcela přirozeně a samozřejmě přijali označené hroby českých vojáků za své a místní pan farář to na místě slavnostně potvrdil jejich vysvěcením. Toto milé a neformální „kulturní podujatie“ jsme pak v lese zakončili společným zpěvem Masarykovy oblíbené písně *Ach synku, synku*. Do Dekýše se proto budeme rádi vracet.

Autor článku spolu s dekýšským rodákem, kronikářem a etnologem PhDr. Pavolem Kukou označují 26. září 2009 místo s hroby českých vojáků u Dekýše křížem ze mcelského habru. Foto autor.

Ze slavnostního svěcení kříže nad vojenskými hroby u Dekýše 27. září 2009. Foto autor.

Pamětní deska na habrovém kříži nad hroby 7 českých vojáků z června 1919 u Dekýše. Foto autor

Místa bojů z červnové války 1919 u Dekýše: pohled z postavení Maďarů na Janovu vrchu přes levickou silnici na pozice čs. obránců na linii Vysoká-Šementlov. Foto autor

F. DUDEK: DIE UNBEKANNTEN OPFER DER KÄMPFE UM DIE SLOWAKEI VON JUNI 1919. SCHICKSALE UND GRABMÄLER DER TSCHECHISCHEN VERTEIDIGER VON BANSKÁ ŠTIAVNICA UND ZVOLEN. (EINFÜHRUNG IN EIN NICHT NUR PRIVATES TRAUMA)

Der Autor des vorliegenden Beitrags suchte in der Slowakei nach der letzten Ruhestätte seines Großonkels und verfolgte sein Schicksal anhand der Quellen in den Militärarchiven. Dabei stellte er heraus, dass es bis heute eine große Reihe von Personen gibt, die ähnlich wie sein Großonkel in Vergessenheit geraten sind und nach wie vor unbekannt bleiben. Es handelt sich um Opfer des offiziell nicht verkündeten, aber tatsächlich stattgefundenen ungarisch-tschechoslowakischen Krieges von Juni 1919 und den vorausgehenden Kämpfen um die Slowakei. Beim Versuch um die Lokalisierung der Gräber von tschechischen Soldaten-Verteidigern von Banská Štiavnica in der Nähe der Ortschaft Dekýš und beim Aufsuchen von Namen der Gefallenen stieß der Autor auf etliche Unstimmigkeiten und Irrtümer betreffend das Schicksal dieser Menschen. Von den Kämpfen des Junikrieges von 1919 konzentrierte er sich auf die heldenhafte Verteidigung strategisch wichtiger Städte in der Mittelslowakei, Banská Štiavnica und Zvolen, in der sich die Truppen der 2. tschechoslowakischen Infanteriedivision unter Führung von Oberst Josef Šnejdárék auszeichnen konnten. Im Rahmen dieser Division operierte auch das nicht vollständige 1. Bataillon des 10. Regiments aus Mladá Boleslav, in dem auch der Großonkel des Autors seinen Dienst leistete. Der Einsatz dieser Truppen in den Junikämpfen von 1919 wird je nach den Kompanien anhand erhaltener und zugänglicher Archivquellen geschildert. Dabei konnten der Verlauf der Kämpfe in der Nähe des Ortes Dekýš am 15. und 21. Juni 1919 und ihre Bedeutung für die Verteidigung von Banská Štiavnica ausführlich dargestellt und gleichzeitig auch 5 von 7 an dieser Stelle begrabenen Opfer identifiziert werden. In den Kampf gegen ungarische Truppen wurden eingesetzt außer den erfahrenen Regimentern der tschechischen und slowakischen Legionäre und Heimwehren aus Frankreich und Italien auch die eiligst formierten und meistens unvollständigen Einheiten, zusammengesetzt aus den tschechischen und mährischen Besatzungen. Eine Reihe von tschechischen Turnverbänden, vor allem die Mitglieder des Sokol, haben ebenfalls in den Kampf eingegriffen, und zwar freiwillig. Die aktive Teilnahme an der Verteidigung der Slowakei vor den ungarischen Bolschewiken gehört daher zu den ruhmvollen Kapiteln in der Geschichte der tschechischen und slowakischen Sokol-Bewegung. Ungefähr 9 000 ihrer Mitglieder wirkten in den freiwilligen Einheiten der Ordnungs- und Wachverbänden nebst dem 60 Tausend Mann zählenden Armeekontingent. Für den Fall einer Bedrohung der tschechischen Länder haben die Sokol-Mitglieder der Armee schon zu Anfang des Krieges über 30 Tausend Mann für den Dienst an der Front und die gleiche Anzahl für den Dienst im Hinterland zur Verfügung gestellt. Ähnlich verhielten sich auch die Studenten an den tschechischen Hochschulen und Universitäten. Oberst Šnejdárék ist es schon am 8. Juni gelungen, den schnellen und auf die Teilung der Slowakei und die tschechischen und slowakischen Kämpfer in zwei Teile bedachten Vormarsch der ungarischen Bolschewiken zu der strategisch wichtigen Eisenbahnlinie im oberen Waagtal zum Stehen zu bringen. Durch die mutigen Gegenangriffe, die zur Besetzung der Städte Banská Štiavnica und Zvolen geführt haben, ist es Oberst Šnejdárék nach dem 10. Juni gelungen, die Initiative in der Mittelslowakei zu ergreifen. In der zweiten Junihälfte ist es der tschechoslowakischen Armee gelungen, den Vormarsch der Ungarn zu stoppen, die eigene Verteidigung zu festigen und militärisch die Oberhand zu gewinnen; im mährischen Hinterland wurden gleichzeitig Reserven konzentriert für den geplanten Gegenangriff. Die ungünstigen militärischen Aussichten und der Mangel an Unterstützung seitens der russischen Bolschewiken, vor allem jedoch der fehlende und anfangs erhoffte positive Widerhall der revolutionären Arbeiterschaft in Tschechien, Österreich und Deutschland haben die ungarischen Diktatoren dazu gezwungen, am 24. Juni – kurz vor der Eröffnung der entscheidenden Offensive der tschechoslowakischen Armee

– die Bedingungen des Ultimatums der Weltmächte anzunehmen. Nach der Unterzeichnung des Waffenstillstands unter Aufsicht der internationalen Parlamentarier begannen die Ungarn ihre Truppen bis auf die am 12. Juni durch die alliierten Mächte an der Friedenskonferenz in Paris festgelegte Grenzlinie zurückzuziehen. Die Diktatur von Béla Kun fand weder in Deutschland noch in Österreich eine Unterstützung, da die Regierungen dieser Länder den Weg zur Unterzeichnung von Friedensverträgen und zur offiziellen Anerkennung des tschechoslowakischen Staates angetreten sind. Der unverkündete Krieg zwischen Ungarn und der Tschechoslowakei von Juni 1919, der durch beträchtliche Militärmanöver und relativ unzählige Gefechte geprägt war, hatte also weder einen Sieger noch einen Verlierer. In der sozial zerrissenen und multinationalen Gesellschaft der Tschechoslowakischen Republik der Zwischenkriegszeit hinterließ dieser Konflikt eine sichtbare Spur. Der Schock oder das peinliche Gefühl angesichts einer möglichen Niederlage, bzw. Unzufriedenheit wegen dem unvollkommenen militärischen Sieg mündete in der tschechischen und slowakischen Gesellschaft in der Suche nach den Schuldigen, die in ihrer Form doch eher geschmacklos war. Viele fanden den Ausweg aus dieser Situation in einer relativ schnellen, alibimäßigen Umschichtung der unangenehmen Erinnerungen. Auf dieser Ebene kam es zu einer sehenswerten Überblendung und Überschneidung der Gesellschafts- und Familien-traumas. In der Tschechoslowakei der Zwischenkriegszeit gab es daher kein politisches Interesse an der Enthüllung der Wahrheit mit allen daraus resultierenden Konsequenzen. Die Mobilisierungsaktivitäten der Sokol-Mitglieder, die ein Licht auf die moralischen und organisatorischen Versäumnisse und Fehler der Verantwortlichen und der politischen Szene als Ganze warfen, fanden infolgedessen keine Anerkennung.